

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

O C E N A

rozprawy doktorskiej z prawa kanonicznego:

„Działalność ustawodawcza papieża Benedykta XVI”, Warszawa 2021, s. 295, napisanej przez ks. mgra lic. Michała Turkowskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w ramach dyscypliny naukowej prawa kanonicznego, pod kierunkiem ks. prof. ucz. dra hab. Marka Saja, w odpowiedzi na uchwałę Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego UKSW z dnia 25 czerwca 2021 roku

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Prezentowana rozprawa doktorska z dyscypliny naukowej prawo kanoniczne: „Działalność ustawodawcza papieża Benedykta XVI”, posiada następującą strukturę wewnętrzną:

- Spis treści (s. 2-5);
- Wykaz ważniejszych skrótów (s. 6-8);
- Wstęp (s. 9-17);
- sześć rozdziałów (s. 18-239), które zostały następująco zatytułowane:
 1. rozdział pierwszy – „Zmiany w prawie hierarchicznym ustroju Kościoła” (s. 18-64),
 2. rozdział drugi – „Modyfikacje prawne związane z sakramentem święceń” (s. 65-97),

3. rozdział trzeci – „Wkład w reformę prawa małżeńskiego” (s. 98-129),
4. rozdział czwarty – „Zmiany w obszarze prawa karnego i procesowego” (s. 130-167),
5. rozdział piąty – „Reformy w przestrzeni prawno-liturgicznej” (s. 168-202),
6. rozdział szósty – „Jedność eklezjalna i ekumenizm” (s. 203-239).

Każdy z tych sześciu rozdziałów rozprawy doktorskiej posiada właściwe wprowadzenie oraz zakończenie w formie wniosków; w ten sposób formalnie i prawidłowo wyodrębniona oraz wskazana struktura doktoratu ukazuje poszczególne fragmenty działalności ustawodawczej papieża Benedykta XVI.

- Zakończenie (s. 240-246),

- Bibliografia: (s. 247-289), która, ma następujący podział wewnętrzny: I. Źródła (w tym: 1. Prawodawstwo papieża Benedykta XVI, oraz 2. Pozostałe źródła) i II. Literatura. W tym miejscu krytycznie pragnę odnieść się do zapisu na s. 247-252, który dotyczy „Prawodawstwa papieża Benedykta XVI”. Wydaje mi się, że zapis ten powinien być dokładniejszy, to znaczy powinien mieć wewnątrz podział na poszczególne grupy dokumentów, gdyż zupełnie inny walor prawny i doktrynalny posiada np. konstytucja apostolska czy też list apostolski w formie „motu proprio”, a zupełnie inny walor i znaczenie eklezjalne przemówienie papieskie lub alokucja rojalna. Stąd też sugerowałbym, przy ewentualnej publikacji, dokonanie klasyfikacji analizowanych źródeł, czyli pogrupowania ich na grupy dokumentów, tego niewątpliwie ważnego fragmentu bibliografii. Podobna uwaga krytyczna dotyczy także fragmentu zawartego na s. 252-262; także znajdujący się na wymienionych stronach zapis pozostałych źródeł powinien posiadać również wyszczególnione segmenty, przede wszystkim, ze względu na różny walor przywołanych dokumentów. Znajdujemy w tym fragmencie bowiem np. dokumenty papieży, soborów, kongregacji, itp.; winny być one należycie sklasyfikowane. Ta krytyczna uwaga nie zmienia faktu, że sukcesywna bibliografia jest rzeczywiście imponującą, jest ona nie

tylko wielojęzyczna, ale przede wszystkim, bardzo bogata, gdyż jej wyliczenie zajęło Doktorantowi aż 27 stron doktoratu (s. 263-289).

- Streszczenie (s. 290-292),
- Summary (s. 293-295).

Sam tytuł rozprawy doktorskiej – „Działalność ustawodawcza papieża Benedykta XVI” – został niewątpliwie sformułowany w sposób jasny i precyzyjny, poprzez co nie budzi żadnych wątpliwości interpretacyjnych. Ponadto, należy także pochwalić wybór samej problematyki badawczej rozprawy doktorskiej; w szczególności nie tylko ze względu na jej walor doktrynalny, ale także praktyczny; mamy bowiem zebraną w całość działalność prawodawczą papieża Benedykta XVI, co dla funkcjonowania współczesnego Kościoła jest niezmiernie ważne. Niewątpliwie dobrze byłoby, aby rozprawa została opublikowana lub, aby przynajmniej na jej fundamencie ukazał się solidny artykuł. Obserwujemy bowiem – tak za pontyfikatu papieża Benedykta XVI, oraz w szczególności za papieża Franciszka – liczne nowelizacje dotyczące norm zawartych w Kodeksie prawa kanonicznego Jana Pawła II oraz w pozakodeksowym ustawodawstwie, ale brakuje nam jednolitych znowelizowanych tekstów, tym bardziej że wskazany nurt nowelizacji we współczesnym Kościele jest bardzo dynamiczny. Poza tym okoliczności towarzyszące redakcji recenzowanego doktoratu są także interesujące; Doktorant napisał rozprawę na temat zakończonego już pontyfikatu, tymczasem autor zmian, papież Benedykt XVI, obecny jest nadal w życiu Kościoła jako papież-emeryt. Stąd też dobrze się stało, że mamy do czynienia z systematycznym ukazaniem dorobku pontyfikatu papieża Benedykta XVI w jego aspekcie prawotwórczym, tym bardziej, że zainicjowane przez tego Papieża reformy są z powodzeniem kontynuowane po formalnym zakończeniu omawianego pontyfikatu. Ponadto należy pamiętać, że przystępując do nowelizacji prawnych papież Benedykt XVI miała wieloletnie doświadczenie

wynikające z pracy w Kurii Rzymskiej jako prefekt Kongregacji Nauki Wiary, oraz posiadał osobiste doświadczenie konklawe, które wybrało go na urząd Biskupa Rzymskiego, po śmierci Jana Pawła II.

We Wstępie do rozprawy doktorskiej, merytorycznie jak najbardziej poprawnym, Doktorant w sposób ogólny wprowadza czytelnika w problematykę swoich badań, wskazuje ich cel oraz prezentuje analizowane źródła (zob. s. 15). Czytamy w nim najpierw, że „każda zmiana na Stolicy Piotrowej, niezależnie od tego, z jakiego powodu się dokonuje, budzi ogromne zainteresowanie całego świata. Moment śmierci, względnie rezygnacji papieża, a następnie konklawe, na którym wybierany jest jego następca, stają się tematem elektryzującym opinię publiczną” (s. 9), oraz sukcesywnie na s. 10n: „Papież Benedykt XVI nie był prawnikiem [poprawnie należało napisać: *nie jest*], wśród różnych dziedzin nauki w sposób szczególny umiłował teologię, a prawo kanoniczne nie było pierwszorzędym obszarem jego działalności. A jednak najnowsza historia legislacji Kościoła to również historia pontyfikatu papieża Benedykta XVI, w czasie którego dokonał on mniej lub bardziej znaczących zmian w obowiązującej dyscyplinie”.

W dalszej części omawianego Wstępu została ukazana problematyka poszczególnych sześciu rozdziałów analizowanego doktoratu. Doktorant precyzyjnie wyjaśnił, że „Kolejność poszczególnych rozdziałów odpowiada systematyce kodeksowej, po której następuje odniesienie do kwestii uregulowanych poza Kodeksem” (s. 11), oraz wskazał na zastosowane metody w redakcji dysertacji doktorskiej (zob. s. 16 i 17).

Ogólnie należy zatem powiedzieć, że mamy do czynienia z właściwym wprowadzeniem do rozprawy doktorskiej, poprzez którą Doktorant chce odpowiedzieć na następujące pytanie: „dlaczego poszczególne modyfikacje zostały wprowadzone i jakim wartościom miało to służyć” (s. 17).

Pomimo pozytywnej oceny tej części doktoratu, uważam, że powinna ona zawierać więcej informacji na temat osoby papieża Benedykta XVI i jego działalności. Dla współczesnego czytelnika wiele zapisanych informacji jest jasnych, gdyż w blasku tego pontyfikatu przyszło nam żyć, jednak za kilka lat już tak nie będzie, stąd też wskazane informacje byłyby jak najbardziej przydatne; tym bardziej, że to właśnie papież Benedykt XVI rozpoczął reformę kanonicznego prawa karnego, którą sfinalizował papież Franciszek w roku 2021. Ponadto dobrze byłoby, aby wstęp zawierał również syntetyczne informacje na temat urzędu Biskupa Rzymskiego, w szczególności na temat jego władzy ustawodawczej, w ten sposób mielibyśmy do czynienia z badaniami osadzonymi na zadaniach wykonywanych przez każdego papieża.

Zasadniczy korpus pracy doktorskiej rozpoczyna rozdział pt. „Zmiany w prawie o hierarchicznym ustroju Kościoła”, na który składa się analiza dwóch zagadnień. Pierwszym jest analiza dokonanej przez papieża Benedykta XVI reformy związanej z wyborem Biskupa Rzymskiego, druga część rozdziału dotyczy natomiast reorganizacji struktur oraz kompetencji dykasterii Kurii Rzymskiej. Zarówno ten rozdział, jak i sukcesywne, wskazują, że tak przedstawienie jak i analiza nowelizacji dokonanych przez papieża Benedykta XVI została przeprowadzona w sposób dokładny i kompetentny. Doktorant wprowadza w swoje rozważania interesujące spostrzeżenia, w jednym z nich dotyczącej procedury wyborczej Biskupa Rzymskiego po cyklu bezskutecznych głosowań czytamy: „Analizując nowelizację Benedykta XVI należy zwrócić uwagę na fakt, iż wprowadzone przez niego reguły gruntownie zmieniły procedurę uruchamianą w sytuacji impasu konklawe” (s. 31). We wnioskach do pierwszego rozdziału czytamy następująco: „Niezależnie natomiast od tego należy przyjąć, że każda z dokonanych zmian, czy doniosła, czy mająca charakter czysto formalny, organizacyjny, była co najmniej potrzebna” (s. 63). Wydaje się, że rozdział pierwszy, w szczególności część dotycząca wyboru Biskupa Rzymskiego, budzi największe zainteresowanie, przede wszystkim z

tych względów, o których czytamy na samym początku wprowadzenia do dysertacji doktorskiej.

Rozdział drugi - „Modyfikacje prawne związane z sakramentem święceń” – omawia trzy następujące tematy: 1. Zmiany w kanonach ogólnych dotyczących sakramentu święceń, 2. Nowelizację dotyczącą nieważności święceń, oraz 3. Zagadnienie przenoszenia duchownych do stanu świeckiego. „Spośród siedmiu sakramentów świętych, uregulowanych również pod względem prawnym, sakrament święceń jest tym, który doczekał się – obok małżeństwa – największej interwencji ustawodawczej ze strony Benedykta XVI. Analizując jednak zmiany, jakich dokonał papież, w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że mają one charakter niezwykle różnorodny, zarówno pod względem merytorycznym, jak i z punktu widzenia ich praktycznego zastosowania” (s. 96).

Rozdział trzeci nosi tytuł „Wkład w reformę prawa małżeńskiego”. Pierwsza część tego rozdziału analizuje wybrany fragment magisterium rotalnego papieża Benedykta XVI. Stąd też jak słusznie zauważył Doktorant w końcowych wnioskach tego rozdziału „Przemówienie do Roty Rzymskiej, aczkolwiek bardzo doniosłe treściowo, niczego nie zmieniło w obowiązującym stanie prawnym” (s. 128). Natomiast drugą i zasadniczą część rozdziału stanowi dokładną analizę listu apostolskiego „*Omnium in mentem*”, czyli bardzo konkretnej zmiany kanonów Kodeksu prawa kanonicznego z roku 1983; powyższa nowelizacja jak podkreślił Doktorant na s. 129 od dawna była wskazywana jako konieczna przez doktrynę prawną Kościoła.

Rozdział czwarty dotyczy nowelizacji w obszarze współczesnego prawa karnego i procesowego. Rozdział ten w trzech punktach przedstawia: 1. Zmiany wprowadzone do kanonicznego prawa karnego, 2. Zmiany wprowadzone do prawa procesowego, 3. Uprawnienia specjalne przyznane Kongregacji ds. Duchowieństwa i Kongregacji Ewangelizacji Narodów. We wnioskach do tego rozdziału czytamy, że jeszcze za pontyfikatu papieża Jana Pawła II, kardynał

Józef Ratzinger, jako prefekt Kongregacji Nauki Wiary, widząc nadużycia w Kościele postulował zmiany w obowiązującym kanonicznym prawie karnym i procesowym (zob. s. 164n).

„Reformy w przestrzeni prawno-liturgicznej” to tytuł piątego rozdziału recenzowanej rozprawy doktorskiej. Reformy oraz nowelizacje wprowadzone przez papieża Benedykta XVI dotyczą w szczególności Najświętszego Sakramentu, jak również sakramentu chrztu św., oraz procesu beatyfikacyjnego oraz kanonizacyjnego.

Ostatni, szósty rozdział dysertacji doktorskiej, został poświęcony zagadnieniom eklezjalnym oraz sprawom ekumenicznym. Widać po tematyce tego ostatniego rozdziału doktoratu, że przedmiotem troski papieża Benedykta XVI było również kontynuowanie zagadnień bliskich Janowi Pawłowi II, które z kolei wynikały z magisterium Soboru Watykańskiego II oraz jego konkretnych rozwiązań. „W podejmowanych w tym zakresie działaniach Benedykt XVI szczególne zainteresowanie poświęcił Bractwu Kapłańskiemu św. Piusa X, o którego uwagę zabiegał jeszcze jako kardynał i w którym widział poważnego partnera do dalszego dialogu. [...] Także Konstytucja apostolska *Angelicorum coetibus*, jak i Normy uzupełniające wydane przez Kongregację Nauki Wiary posiadają olbrzymie znaczenie ekumeniczne, stanowiąc rezultat owocnego dialogu prowadzonego przez Kościół katolicki i Wspólnoty anglikańskie” (s. 237n).

W Zakończeniu rozprawy doktorskiej znajdujemy podsumowanie przeprowadzonych badań. W szczególności na s. 240 znajdujemy syntetyczne streszczenie pontyfikatu papieża Benedykta XVI, naturalnie zostało ono zrobione na potrzeby podsumowania rozprawy doktorskiej. Ogólnie należy powiedzieć, że mamy do czynienia z poprawnym końcowym rozważaniem o charakterze merytorycznym, w którym, między innymi, na s. 243 czytamy, „że

papież nie przeprowadził rewolucji, ale udoskonalił to, co było niedoskonałe”. Ponadto, w podsumowania pracy czytamy:

- „Idee, które przyświecały papieżowi w przeprowadzonych zmianach to niewątpliwie nadzieja na to, że dzięki nim Kościół będzie się zmieniał na lepsze, że będzie się oczyszczał, jednoczył, że będzie bardziej radykalny w zdrowym rozumieniu tego słowa” (s. 245), oraz

- „Niniejsze studium ukazuje, że pontyfikat Benedykta XVI stał się lustrzanym odbiciem potężnego, benedyktyńskiego dzieła pierwszego tysiąclecia” (s. 246).

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska jest interesującym, niewątpliwie twórczym, studium dotyczącym działalności ustawodawczej Biskupa Rzymskiego. Doktorant wykorzystała w swoich badaniach bogatą literaturę przedmiotu: polską oraz obcojęzyczną. Naturalnie podstawowym źródłem badawczym były dokumenty papieża Benedykta XVI. Przypisy w rozprawie doktorskiej zostały sporządzone dokładnie. Podkreślić należy także należyty poziom edytorski recenzowanego doktoratu, aczkolwiek można w tekście rozprawy znaleźć nieliczne literówki (zob. np. s. 2 gdzie zamiast „nowych” jest „owych”, czy też na s. 47 w przypisie n. 136, gdzie zamiast „zawsze” jest „zamsze”).

W szczególności na pozytywne podkreślenie zasługuje także dobrze napisany Wstęp, dokładne i poprawne pod względem merytoryczno-formalnym zredagowane wprowadzenia oraz podsumowania (w formie wyliczonych wniosków) poszczególnych rozdziałów pracy, jak również bogata treść poszczególnych rozdziałów doktoratu.

Pod względem metodologicznym praca jest jak najbardziej solidnym oraz twórczym opracowaniem.

W dalszej kolejności należałoby podkreślić, iż układ pracy jest jasny, przejrzysty, logiczny oraz spójny, poszczególne wypowiedzi Autora są dobrze oraz starannie udokumentowane, podobnie język rozprawy jest jasny i precyzyjny oraz naukowy.

Recenzowana praca jest całościowym studium podjętej, niewątpliwie interesującej, problematyki badawczej; jej zakres został bardzo precyzyjnie wyodrębniony oraz zakreślony. Ponadto recenzowana rozprawa doktorska, oprócz znaczenia naukowego, posiada także ważny aspekt praktyczny.

Warto również podkreślić i to, że recenzowany doktorat wskazuje jak prawo Kościoła jest żywe i stara się dostosować do zmieniającej się rzeczywistości oraz do nowych wyzwań, które się przed nim pojawiają. Umiejętnie odczytywał te faktory papież Benedykt XVI w czasie swojego pontyfikatu, łącznie z faktem zrezygnowania z pełnienia tego powszechnego urzędu.

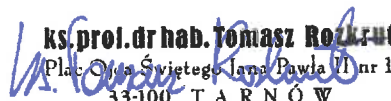
Na końcu chciałbym jeszcze podzielić się osobistym wrażeniem z analizy recenzowanej rozprawy doktorskiej. Myślę, że praca ta jest także hołdem złożonym papieżowi Benedyktowi XVI. Pięknie, że coś takiego ma miejsce!

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska charakteryzuje się poprawnym poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz wyczerpującym studium kanonicznym. Całościowa zatem ocena rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna.

Konkludując, stawiam wniosek do Prześwietnej Rady Dyscypliny Naukowej Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Michała Turkowskiego.

Tarnów, dnia 21 sierpnia 2021 roku

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1
33-100 TARNÓW
e-mail: tomasz.rozkrut@upjp2.edu.pl